

SİVAS KAYNAKLI BİR CÖNK VE YEDİ ŞAİR

Tâhâ Tuna KAYA*

ÖZET ; Âşık Edebiyatının yazılı kaynaklarının başında gelen cönklerdeki metinler ortaya çıkarıldıkça bu alanda daha sağlıklı ilerlemelerin olacağına şüphe yoktur. İncelediğimiz Sivas kaynaklı cönk de bu düşünce ile değerlendirilmiş, içindeki pek çok şiirden Füzûnî, Kurbanî, Lücceî, Nigâhî, Öksüz Âşık, Seyranî ve Talibî'ye ait şiirler Latin Alfabesine aktarılmıştır. Bu şiirlerin bir kısmı hiç bilinmemekte olup bir kısmı da daha önce yayımlanmıştır.

SUMMARY : While we bring to light the texts in “cönk”s which is one of the most important written sources in Âşık Literature, the improvements in this area will be more easy and healthy. We investigated this cönk, from Sivas, with this thought and introduced the poems from Füzûnî, Kurbanî, Lücceî, Nigâhî, Öksüz Âşık, Seyranî and Talibî. Some of these poems is unknown, and some of them was published before.

Anahtar kelimeler: Cönk, şairler, yeni şiirler.

.....

Cönkler, Âşık Edebiyatının önemli yazılı kaynaklarından. Bu kaynaklardaki şiirler gün yüzüne çıktıkça elbette edebiyatımız için ilerleme sağlanacaktır. Bazı bilinmeyen şairlere veya bilinen şairlerin bilinmeyen şiirlerine bu yolla ulaşılır. Diğer taraftan bilinen şiirlerin farklı şekilleri de yine cönklerde karşımıza çıkar. Böylelikle karşılaştırmalı metin ortaya çıkarma imkânı doğar. Bizi böylesi bir çalışmaya yönelten düşünce de bu olmuştur.

Tanıtaçığımız ve içinde kayıtlı bulunan bazı şiirleri aktaracağımız cönk, Sivas'ta tutulmuştur. Bu cönk şu anda Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hüseyin Akkaya'da bulunmaktadır ve bazı şiirleri gün yüzüne çıkarmak ve cönk okuma tecrübemi artırmak için lütfedip geçici olarak bana vermiştir. 9,5 cm. X 20 cm boyutlarında deri ciltlidir. Toplam 70 varak olan cönkte şu şairlerin şiirleri bulunmaktadır:

Âşık Garib (2), Âşık Ömer (15 şiir), Derviş İdris (2), Eşrefoğlu, Fuzulî (2), Füzûnî, Gevherî, Harabî, Kurbanî, Mahfî, Müştak, Nâbî (2), Necatî, Nesimî (2), Niyazî (2), Ruşenî, Sûzî, Şemsî, Şirazî, Şühûdî, Talibî (Zileli) (4), Yunus (4).

Cöngün muhtelif sayfalarında Klasik Türk Musikisindeki şarkıların makam adları ve metinleri de bulunmaktadır. Bunlar; *Saz Semaîsi, Dügah, Evc, Rast, Saba, Sünbüle, Tatyân* gibi makamlardır. Bazı sayfalarda da 12 adet *mani* yazılmıştır.

* Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğrencisi.

59-67. varaklarda ise *Hurşit ile Mahmihi* hikâyesinin metni bulunmaktadır. Şunu üzümlere söyleyelim ki cöngün pek çok sayfası kenarlarından yırtılmış, kopmuş veya silinmiştir. Bu bakımdan bazı kelimeler hatta mısralar eksiktir.

Cönkte herhangi bir tarih bulunmamaktadır. Ancak varakların ve cilt kapağının özelliğinden XIX. yüzyılın başlarında yazıldığını söyleyebiliriz.

Biz bu çalışmamızda sözünü ettiğimiz cönkte yer alan Füzûnî, Kurbanî, Lücceî, Nigâhî, Öksüz Âşık, Seyranî'nin bir, Talibî'nin dört şiirine yer vereceğiz. Makalemizde, kaydettiğimiz şiirlerin ilgili âşıklar hakkında biyografik çalışma yapacaklara kaynak teşkil etmesi amaçlanmıştır. Talibî'nin *Destan-ı Sema vü Zemin* şiiri daha önce yayımlanmıştır.** Destanın buraya alınış sebebi ise edisyon kritiği yapma imkânı sağlamaktır.

FÜZÛNÎ

Bilmez mi Sandın

Bire felek bana n'eyledin ezel
Kişi ettiğini bilmez mi sandın
Gördün mü halini çar ebru güzel
Gül gibi yanağın gülmez mi sandın

Benim yüreciğim kan ile dolu
Bana cevır ettiğin günler nic'oldu
Kırıldı rakîbler engel kör oldu
O zalim engeli ölmez mi sandın

Aşk ile sinemi yaktın nâr ile
Günümü geçirdin ah ü zar ile
Divane âşıkı gayrı yâr ile
Bir bir oyunayıp gülmez mi sandın

Hiç buldun mu bencileyin meftûnu
Ber-şad eylemezsin kalb-i mahzûnu
Ey vefasız dilber **Âşık Füzûn**'u
Senden a'lâsını bulmaz mı sandın
(Varak : 55)

KURBANÎ

** Haşim Nezihi Okay, "Hacı Talibî", *Folklor*, Ekim 1969, S. 6, s. 23-24. / Mehmet Yardımcı, *Zileli Âşık Talibî*, İstanbul, 1989, s. 40-42.

Kerem eyle sözün döndür bana yâr
Yavru seni görmeyeli kaç gündür
Kimi görsem benzedirim ben sana
Meğer benim bu gözlerim şaşkındır

Yâr yanına varamazam hazerden
Bâri Hüdâ bizi kurtar azardan
Mey içmeden sarhoş oldum kederden
Anın için deli gönül coşkundur

Tut elimden cüda düştüm özünden
Yandı kara bağrım sitem sözünden
Ezel ayırmazdım iki gözünden
Şimdi bu biçare gözden düşkündür

Kurbanî'm der bir tüyünden geçmenem
Gizli sırrım yad ellere açmanam
Nispet için vatanımdan geçmenem
Demesinler sılasından kaçkındır
(Varak : 33)

LÜCCEÎ

Dermedim mi Ben

Ne kaçarsın benden hubler serdarı
Ezelden koynuna girmedim mi ben
Bağ-ı hüsnündeki gonca gülleri
Dest uzatıp bir bir dermedim mi ben

Sen de olmaz idin bensiz bir zaman
Beni geçip sana kim etti yaman
Ahdine durmayan ey kalbi yalan
Sana candan ikrar vermedim mi ben

Bile idim aşk odundan yakmazdım
Bahr-ı umman gibi sana akmazdım
Dünya güzeline dönüp bakmazdım
Nice dilberleri sarmadım mı ben

Sevgili yârinden ne tez usandın
Varıp rakiplerin oduna yandın
Lücceî âşıkı uymaz mı sandın
Gizli sırlarına ermedim mi ben

(Varak : 45)

NİĖĀHÎ

Gösterir

Ey melekler şahı dilber kızı firaz gösterir
Söyledikçe lisanında şirin avaz gösterir
Ölürsem dâr-ı fenada gam değil şimden gerü
Mahitab hüsnün görelî dildarım şaz gösterir

Gece gündüz kararım yok olmuşum candan bî-zar
Derdimend biçarelerin daima mecnun gezer
Müptelâsıyım cananın aşkına kıldım nazar
Sim-i ten göğsü açılmış rûy-ı beyaz gösterir

Ne güzel öğmüş yaratmış ol Hakk'ın hikmeti bu
Hüsnü şevk verir cihana âlemin ziyneti bu
Gelberü gûş eyle daim hubların âdeti bu
İltifatı çok olursa cefası az gösterir

Hûn-ı bağırm yaralandı zahmımı görsün dedim
Tabibim ilaç yedirip hatırım sorsun dedim
Kemterim gel **Nigâhî**'ye bir buse versin dedim
Mestane gözlerin süzüp âşıkâ naz gösterir

(Varak : 36)

ÖKSÜZ ÂŞIK

Hârın İçinde

Aşk elinden nic'eyleyim n'eyleyim
Medet helak oldum zârın içinde
Nasıl sevineyim nasıl güleyim
Gönca gülüm kaldı hârın içinde

Derdim yenilendi bağırm taş oldu
Dost ile sürdüğüm demler düş oldu
Ellere yaz bahar bana kış oldu
Gönül vatan tuttu karın içinde

Bana meyil etmez oldu altunum
Zahir oldu gizli sırrım batınım

Arşu direk direk oldu tütünüm
Vücudum kül oldu narım içinde

Yana yana inileyim sızlayım
İndireyim gönül tahtın düzleyim
Mecnun gibi dağ başında gezeyim
Eylenemez oldum şarın işinde

Öksüz Âşık der ki vatanım ilim
Çağladı ummana karıştı selim
Dosttan ayrılalı büküldü belim
Kaldım gurbet elde ârın içinde
(Varak : 52)

SEYRANÎ

- . - - / - . - - / - . - - / - . - -

Tekdîr İmiş

Evvelâ dil âdemi irfân iden takdîr imiş
Cân içinde gizlice cânân iden takdîr imiş
Nihayetsiz noktanın o kim dolar deryâsına
Âşk ile katre iken ummân iden takdîr imiş

Nazar it Mevlâ'nın kudret-i sırr-ı ezhârına
Ne akıllar erişir ol feleğin devvârına
Yaz bahar devri gelince goncanın esrârına
Bülbülü bir gül için nâlân iden takdîr imiş

Emriyle Eyyub geçirdi ömrünü verem ile
Tahtını yeller götürdü Süleyman'ın zemm ile
Doldu Hazret-i Yakûb'un gözleri dem nem ile
Mısır içinde Yusuf'u sultan iden takdîr imiş

Seyranî'yem gam yemezem dünya-yı ukbâ için
Ne çöller sahra dolandı o Mecnûn Leylâ için
Tac u tahtından geçüp oldu hâkirMevlâ için
İbrahim Ethem şahı üryan iden takdîr imiş
(Varak : 45)

TALİBÎ

Destan-ı Sema vü Zemin

Yerin göğün birbiriyle bahsi var
Gök der ki: Âlemde seyran bendedir
Yer der ki: Bende ne var âşikâr
Yed'iklik çar köşe meydan bendedir

Gök derki . dem be dem leyal ü enhar
Enharlar içinde evkat-ı ezhar
Haftalarla aylar seneler her bar
Benimle bilinir devran bendedir

Yer der ki: Sahrular dağlarla beller
Çağlayıp akmakta ırmaklar seller
Ötüşür bülbüller açılır güller
Zeyn olmuş bağ ile bostan bendedir

Gök der ki: Bulutlar olur çâke çâk
Ra'dın na'rasından gümüler eflâk
Melekler sevk eder bile bir şimşek
Kâfe-i savaran baran bendedir.

Yer der ki: Muhtelif ins ile canım
Yenip içilmekte ab ile nânım
Yeşil zebercetten Kaf'tır dört yanım
Geşt-i Nuh yedi umman bendedir

Gök der ki: On iki makam meratip
Muallak deryalar durur acaip
Bir hicap doğmakta bunca kevakip
Seb'a-yı seyyare taban bendedir

Yer der ki: Biladlarım Mekka-i vefa
Meyilin ahzerin merve ve safa
Bab-ı selâm mekan zezem-i şifa
Bunca züvvar beyt-i Yazdan bendedir

Gök der ki kat be kat melekler melâ
Hep taatte Beytü'l-mamur müheyya
Kürsü kalem mukarrebler münteha
Levh-i Mahfuz Arş-ı Rahman bendedir

Yer der ki: Adem'le Havva mükerrem
Onlardan hassalar geldi müsellemler
Her mü'minin kalbi arş-ı mu'azzam

Bu denli ma'arif insan bendedir

Gök der ki: Açıktır dergâh-ı izzet
Bî-hadd ü bî-payan derya-yı rahmet
Ferişteler Kevser hem sekiz cennet
Rıdvan kasur huri gılman bendedir

Yer der ki camiler hazır amade
Huffazlar okurlar Kur'an azade
Temekkün edenler ahir me'vade
Ehl-i cennet ihl-i iman bendedir

Gök der ki: Bahs-i derecatları
On sekiz bin âlem berekâtları
İdris ile İsa Haz(i)retleri
Âlî makamlarda olan bendedir

Yer der ki kurulur yarın yevmiddin
Yine icra olur ahkâm-ı metin
Enbiya mürselin kıldılar mekîn
Hususa Ahmed-i zi-şan bendedir

Gök der ki: Eyvallah bu kavlin tamam
Anun çün halk oldu dü cihan enam
Koymadın söz bende hasıl-ı kelam
İstirab-ı aşkı her an bendedir

Talibî arif ol seyret her yana
Hakk'ı zikret fikrin yetsin iz'ana
Muhabbet nüshasın yazdım irfana
Arzuhal etmeye nalân bendedir

(Varak : 43-44)

Destan-ı Tuyûr

Âlemi yaradan ol kadir Kayyûm
Gör neler yaratmış kuşlara câğ
Cümlenin derunu kendüye malum
Görünür zahirde karası ağı

Aşkile dediler *bülbüle* sarhoş
Anınçün öter baharda bir hoş
Efgan elhan eyler fenada bir hoş

Samed derler bekler bir kûhu dađı

*Tutin*in *kumrunun* nazik sadası
Talimidir *papağanın* edası
Kekliđin çektiđi dili belası
Meşe kuşu gör ne söyler bayağı

Üveyik bön olur gövel de düzgün
Bakmaya yakışmaz *kartalla kuzgun*
Fena *doğan* delice *hel* pek azgın
Devekuşu uçar yerde ayağı

Süklümle mezmeldek hōpel izzetli
Güvercin insana aziz rađbetli
Benli *turaç* öter gayet firkatli
Angutun sunanın göller yatağı

Arıkuşu mazarr *yarasa* çıplak
Köprü tavuğunun başında kalpak
Gece kuşu önü ile gök ođlak
Baykuş onlar misli olsa kulağı

Bađrikara, ördek, kaz ile *culuk*
Horoz, tavuk temiz olur yatsılık
Balıkçı *Safa'nın* kursağı tuluk
Leylek baba uzun boynu bacađı

Kervan kuşu, kızlar kuşu, toyla, kaz
Martı, karabatak deryada hem-raz
Tavus güzel telli *kuđu* pek beyaz
Hüma ber-hevadar inmez aşıağı

Bıldırcın, güvercin olur kebabı
Cüleyle, sığırcık yoktur hiç hâbı
Eđme sıçancılı, gökçe gurabı
İbibik de pek kokutur burayı

Beli bağlı, sarı gebe mülazım
Bu *keçem çılağı* çılak da lâzım
Kargaya kuzguna laşe de lâzım
Saksađana bir olmasın budağı

Turalı, dağ delen, çerilçin kuşu
Doksan binler *serçe* sıvarcın puşı

Kırlangıç, ebabil, has ishak kuşu
Ekinci aldadır bir hoş bayağı

Kesici şeylerdir *atmaca, doğan*
Karagöz seyfi balaban
Şahin bir kılıçtır *sungur* ser-kaplan
Ol sebepten takınırlar kolçağı

Talibî dil murgun tubayım dersin
Hak bilir sayısın bileyim dersin
Anların sırrına ereyim dersin
Hicret et sahraya kaldır otağı
(Varak : 44-45)

Olmaz

Gönül çek yayını aşkın
Fahırsız serde tac olmaz
Ne güçtür dâm-ı sevdalar
Düşenle imtizaç olmaz

Döner şem üzre pervane
Özün vereli canana
Hakikat nar-ı hicrana
Yedi tamu yamaç olmaz

Dilersen halimi bilmek
Halimi bilmek
Sineme darb etmeden el çek
Cihanda hane-i dil terk
Nahif dahi zücac olmaz

Koyup **Talibî**'yi gitme
Derinden abırını terk etme
Tabibâ gel meni incitme
Bu derde hiç ilac olmaz
(Varak : 49)

Beğenmez

Kâmil görüp kâmil insan olmayan
Beğenir kendini insan beğenmez
Tıynetinde in'an iz'an olmayan

Basiretsiz sahip-irfan beğenmez

Eylemeyen kendüzünden hayali
Lafzını bilmeyen bilmez me'ali
Üryanlık çekmeyen tavus misali
Salınır dem be dem kaftan beğenmez

Yolun bilmez el izini izleyen
İçe uymaz taşrasını yüzleyen
Yerini bilmeyip köşe gözleyen
Halka sıklet iken yârân beğenmez

Rustup oğulları çok olur ilde
Yalana taş diken bun çekmez dilde
Evinde pusunan kurtlu mitilde
Ele mihman olsa yorgan beğenmez

Ömründe seçmeyen karayı ağda
Girse dara düşer bahçede bağda
Kara çadırınan kışlayan dağda
Gelir şehirlerde eyvan beğenmez

Kaydetmeyen istiskali bayağı
Bir kahve için gezer beş-on konağı
Rafında merhem çanağı
Kahve hanelerde fincan beğenmez

Deve dizi zanneyleyen izini
Geyik izi sanan tavşan izini
Koynuna koysalar çingen kızını
Bey diler varmaya oğlan beğenmez

Doğru yolu koyup eğriye giden
Günde bir ineğin danasın güden
Akşama dek elin itini yeden
Katarlar sahibi sarvan beğenmez

Talibî tevekkül eyle Sübhan'a
Sen bana nazar kıl bakma yabana
İrfanın öğüttür sûz-ı nâdâna
Nâdânı söyletsen irfan beğenmez
(Varak : 50 ve 8)